

**ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ Ι. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ
& ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ Χ. ΕΜΒΑΛΩΤΗΣ**

**Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΣΕ ΣΧΕΣΗ
ΜΕ ΤΙΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΕΣ ΤΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ
ΚΑΙ ΤΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΣΤΑ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΑ ΤΜΗΜΑΤΑ**

Ιωάννινα 2001

Χαράλαμπος Ι. Κωνσταντίνου¹ & Αναστάσιος Χ. Εμβαλωτής²

Ο ρόλος του εκπαιδευτικού σε σχέση με τις λειτουργίες του σχολείου και τα Προγράμματα Σπουδών στα Παιδαγωγικά Τμήματα³

Περίληψη

Ο ρόλος του εκπαιδευτικού εξαρτάται αφενός από την ίδια την υπόσταση, τη δομή και τη μορφή λειτουργίας του σχολείου και αφετέρου από τις πολιτικές, οικονομικές, κοινωνικοπολιτισμικές και επιστημονικές συνθήκες που επικρατούν στο ευρύτερο πλαίσιο αναφοράς του. Στο κείμενο επιχειρείται η θεώρηση του εκπαιδευτικού μέσα από τους επιμέρους ρόλους σε σχέση με τις λειτουργίες του σχολείου και τα Προγράμματα Σπουδών στα Παιδαγωγικά Τμήματα της χώρας.

Le rôle de l'enseignant par rapport aux fonctions de l'école et aux Programmes d' Etudes aux Départements Pédagogiques

Résumé

Le rôle de l'enseignant dépend d' une part de lui même en tant qu'individu de la structure et de la forme de fonctionnement de l'école et de l'autre part des circonstances politiques, économiques, socioculturelles et scientifiques qui prédominent à son cadre de référence en général. Au présent article est entreprise la conception de l'enseignant à travers les rôles partiels par rapport aux fonctions de l'école et des Programmes d' Etudes aux Départements Pédagogiques du pays.

1. Αναπληρωτής Καθηγητής στο Παιδαγωγικό Τμήμα Δ. Ε. του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων.
2. Λέκτορας στο Παιδαγωγικό Τμήμα Δ.Ε. του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων
3. Το κείμενο βασίζεται στην εισήγηση των Χ. Κωνσταντίνου και Α. Εμβαλωτή, η οποία ανακοινώθηκε στα πλαίσια του Πανελληνίου Συνεδρίου με θέμα "Ο Έλληνας Δάσκαλος του μέλλοντος και τα Πανεπιστημιακά προγράμματα μόρφωσης και κατάρτισής του" [Πάτρα, 24-25 Νοεμβρίου 2000]. Το Συνέδριο διοργάνωσαν το Παιδαγωγικό Τμήμα Δ.Ε. του Πανεπιστημίου Πατρών, το Παράρτημα Πατρών της Παιδαγωγικής Εταιρείας Ελλάδος και το Κέντρο Εκπαιδευτικής Έρευνας.

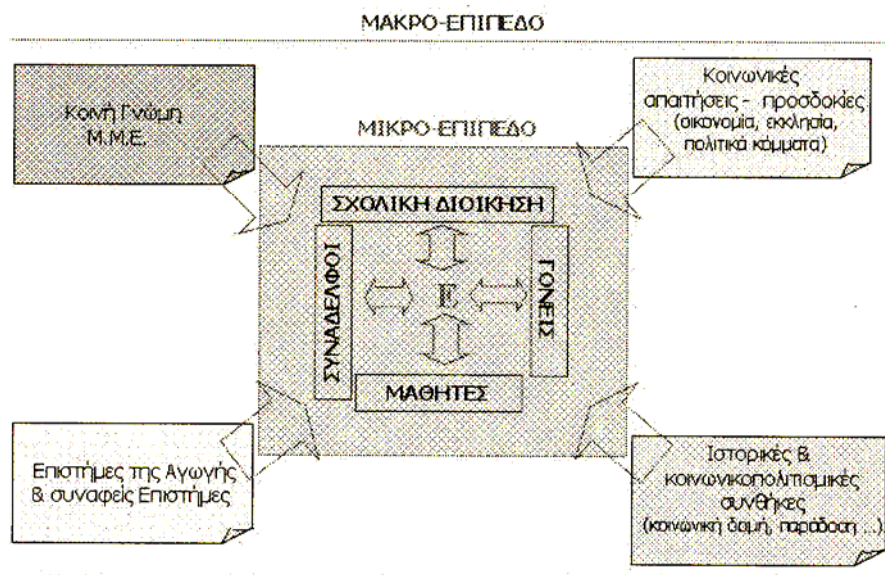
Αποτελεί κοινοτοπία ο ισχυρισμός ότι ο ρόλος του εκπαιδευτικού είναι ένας ρόλος που διαφοροποιείται στην ιστορική του πορεία. Πρόκειται για ένα ρόλο που εξαρτάται αφενός από την ίδια την υπόσταση, τη δομή και τη μορφή λειτουργίας του σχολείου και αφετέρου από τις πολιτικές, οικονομικές, κοινωνικοπολιτισμικές και επιστημονικές συνθήκες που επικρατούν στο ευρύτερο πλαίσιο αναφοράς του.

Με την έννοια αυτή λοιπόν, ο ρόλος του εκπαιδευτικού συναρτάται άμεσα με τις κοινωνικές λειτουργίες που επιτελεί το υπαρκτό σχολείο.

Γενικά, ο ρόλος που διαδραματίζει ο εκπαιδευτικός, είναι αποτέλεσμα συνάρτησης και αλληλεπίδρασης μιας σειράς παραγόντων, από τους οποίους ξεχωρίζουν:

(βλ. Διάγραμμα 1)

- α) Οι κοινωνικές προσδοκίες με τις οποίες συνδέουν το ρόλο του εκπαιδευτικού διάφορες κοινωνικές ομάδες
- β) Η σχολική πραγματικότητα, δηλ. οι περιστάσεις λειτουργίας του σχολείου.
- γ) Η επαγγελματική κατάρτιση, και γενικά η προσωπικότητα του εκπαιδευτικού.

Διάγραμμα 1

Οι περισσότεροι ρόλοι στα επαγγέλματα είναι, κατά κάποιο τρόπο, προσδιορισμένοι με σαφήνεια, αναφορικά με το επίπεδο της καθημερινής πράξης. Ο ρόλος του εκπαιδευτικού όμως διακρίνεται από μια ασάφεια και πολυπλοκότητα στον προσδιορισμό και τη μορφή υλοποίησής του. Το γεγονός αυτό οφείλεται αφενός στο διευρυμένο και σημαντικό ρόλο που παίζει το σχολείο στις κοινωνίες και αφετέρου στο ειδικό πρόβλημα που ανακύπτει, όταν το γενικό πλαίσιο (ο προσδιορισμός) του ρόλου μετασχηματίζεται (υλοποιείται) στις επιμέρους διαστάσεις του. Οφείλει κανείς να επισημάνει ότι ο ρόλος του εκπαιδευτικού εμφανίζει επιπροσθέτως δυσχέρεια υλοποίησης, εξαιτίας της πολυμορφίας αλλά ακόμα και της αντιφατικότητας που παρουσιάζουν οι προσδοκίες των φορέων (ομάδων) επιρροής. Η δυσχέρεια προκύπτει από το γεγονός ότι ο εκπαιδευτικός καλείται να εντάξει στην παιδαγωγική δράση και να «εναρμονίσει» τις κοινωνικές προσδοκίες, που έχουν οικονομικό, διοικητικό, πολιτικό, θρησκευτικό, πολιτισμικό κ.λπ. χαρακτήρα και στις οποίες παρατηρείται διαφοροποίηση όχι μόνο ανάμεσα στις διαφορετικές ομάδες αλλά ακόμα και στην ίδια την κοινωνική ομάδα.

Ωστόσο, το σημείο στο οποίο πρέπει να δοθεί βαρύτητα είναι ότι ο εκπαιδευτικός δεν είναι απλώς ένα σύνολο από ιδιότητες που συγκροτούν την προσωπικότητά του, αλλά πολύ περισσότερο ένα άτομο που επιτελεί έναν κοινωνικό ρόλο κάτω από ορισμένες χωροχρονικές, εργασιακές, οικονομικές, επαγγελματικές και ατομικές προϋποθέσεις. Αυτό σημαίνει ότι ο ρόλος του, ως πρωταγωνιστή των εκπαιδευτικών διαδικασιών, συνδέεται άρρηκτα με τις κοινωνικές λειτουργίες του σχολείου:

(βλ. Διάγραμμα 2).

Σύμφωνα με τις τέσσερις λειτουργίες του σχολείου, ο εκπαιδευτικός εκπληρώνει τέσσερις επιμέρους ρόλους: το ρόλο του παιδαγωγού, του διδασκάλου, του αξιολογητή και του φύλακα.

Παιδαγωγός: Με βάση την κοινωνικοποιητική (ιδεολογική) λειτουργία, ο εκπαιδευτικός είναι υπεύθυνος για την οργάνωση των παιδαγωγικών διαδικασιών αλληλεπίδρασης (αγωγή, κοινωνικοποίηση), μέσα από τις οποίες ο μαθητής έρχεται αντιμέτωπος με "χαρακτηριστικές" κοινωνικοπολιτισμικές γνώσεις, δηλαδή με αξίες, κανόνες, στάσεις, προσανατολισμούς, πρακτικές και προσδοκίες της συγκεκριμένης σχολικής πραγματικότητας. Οι διαδικασίες αυτές διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση της προσωπικότητας του μαθητή. Για τον λόγο αυτό ο εκπαιδευτικός οφείλει να διαθέτει την ανάλογη παιδαγωγική κατάρτιση, που προσδιορίζεται από τις

αντίστοιχες επιστήμες (παιδαγωγική, ψυχολογία, κοινωνιολογία κ.λπ.). Με βάση την ιδιότητά του αυτή, ο εκπαιδευτικός δρα σύμφωνα με τις παιδαγωγικές προδιαγραφές, χρησιμοποιώντας παιδαγωγικά μέσα και στοχεύοντας στη προσέγγιση του μαθητή με έμφαση στις προσωπικές και κοινωνικοπολιτισμικές του ιδιαιτερότητες (γνωστικές ανάγκες, ενδιαφέροντα κ.λπ.).

Ωστόσο, σύμφωνα και με τα ισχύοντα "θεσμικά" πλαίσια, ο εκπαιδευτικός "εντάσσεται" στη λογική των σκοπών που διέπουν τα αναλυτικά προγράμματα και το σχολείο γενικότερα. Έτσι, αναφορικά με τις διακηρυγμένες θέσεις του, το σχολείο αποβλέπει "στην ολόπλευρη, αρμονική και ισόρροπη ανάπτυξη των διανοητικών και ψυχοσωματικών δυνάμεων των μαθητών...", "οι μαθητές να γίνονται ελεύθεροι, υπεύθυνοι και δημοκρατικοί πολίτες..., να σέβονται τις ανθρώπινες αξίες..." κ.λπ. Ή, σύμφωνα με τις παιδαγωγικές προδιαγραφές, ο εκπαιδευτικός οφείλει να συμβάλει, ώστε ο μαθητής να καταστεί άτομο "ώριμο", "αυτόνομο", "χειραφετημένο", "με δημιουργική και κριτική σκέψη", "ελεύθερο και δημοκρατικό", "υπεύθυνο και συνεπές", "να σέβεται την ταυτότητα των άλλων" κ.λπ.

Διάγραμμα 2

Διδακταλός: Σύμφωνα με τη μαθησιακή (τεχνική) λειτουργία, ο εκπαιδευτικός είναι υπεύθυνος για την οργάνωση των διδακτικών διαδικασιών μάθησης. Οι διαδικασίες αυτές σχετίζονται με τα αναλυτικά προγράμματα (διδασκεία ύλη, γνωστικά αντικείμενα κ.λπ) και με τα σχολικά εγχειρίδια, μέσα από τα οποία παρέχονται στο μαθητή γνώσεις και αναπτύσσονται τεχνικά ή πολιτισμικά στοιχεία, όπως ικανότητες και δεξιότητες γραφής, ανάγνωσης, αρίθμησης κ.λπ. Για να επιτελέσει αποτελεσματικά το ρόλο του αυτό, ο εκπαιδευτικός οφείλει να διαθέτει την ανάλογη διδακτική κατάρτιση, δηλαδή γνώσεις και εμπειρίες που σχετίζονται με τη Γενική Διδακτική (θεωρία στόχων, περιεχόμενο και διαδικασία διδασκαλίας) και την Ειδική Διδακτική (διδακτική κάθε επιμέρους μαθήματος, θεωρία στόχων, περιεχόμενο και μέθοδος διδασκαλίας κάθε μαθήματος).

Με το ρόλο του αυτόν ο εκπαιδευτικός καλείται από το ένα μέρος να ικανοποιήσει τα ενδιαφέροντα και τις ατομικές ανάγκες του μαθητή (γνωστικές, διανοητικές, συναισθηματικές, κοινωνικοπολιτισμικές), συμβάλλοντας με τον τρόπο αυτό στη διαμόρφωση του γνωστικού και νοητικού του επιπέδου και από το άλλο να ικανοποιήσει τις απαιτήσεις και τις προσδοκίες των διαφόρων τομέων της ευρύτερης κοινωνίας (οικονομικών, εργασιακών, διοικητικών, θρησκευτικών κ.λπ.). Ο εκπαιδευτικός λοιπόν, είναι επιφορτισμένος να οργανώσει τις διδακτικές διαδικασίες, εξασφαλίζοντας τις ανάλογες συνθήκες και χρησιμοποιώντας τις ενδεδειγμένες στρατηγικές (μεθόδους, διδασκεία ύλη, εποπτικά μέσα κ.λπ.). Αυτό σημαίνει ότι δραστηριοποιεί το μαθητή να συμμετέχει στις μαθησιακές διαδικασίες, να αναζητά και να διευρύνει τις γνώσεις του. "Εξοπλίζει" κατ' αυτό τον τρόπο τον μαθητή με τα "απαραίτητα" και "κατάλληλα" γνωστικά και επαγγελματικά "προσόντα", που ανταποκρίνονται στις ατομικές και κοινωνικές του ιδιαιτερότητες.

Αξιολογητής: Με βάση την αξιολογική (επιλεκτική) λειτουργία, ο εκπαιδευτικός έχει την αρμοδιότητα να εκφέρει αξιολογικές κρίσεις σχετικά με την επίδοση του μαθητή. Έτσι, σύμφωνα με την παιδαγωγική λειτουργία της αξιολόγησης, ο εκπαιδευτικός ελέγχει την επίτευξη ή μη των στόχων μάθησης, κάνει διάγνωση των ικανοτήτων, των δυνατοτήτων, των ενδιαφερόντων, των αναγκών, των ελλείψεων κ.λπ. του μαθητή, καθώς επίσης εντοπίζει ο ίδιος τα μειονεκτήματα και πλεονεκτήματα των στρατηγικών που εφαρμόσε στην οργάνωση της διδακτικής επικοινωνίας. Οι πληροφορίες που αντλεί από τη διαδικασία αυτή βοηθούν τον εκπαιδευτικό να λάβει τα ανάλογα υποστηρικτικά ή διορθωτικά παιδαγωγικά και διδακτικά μέτρα, που αφενός ενισχύουν και βελτιώνουν τη διαδικασία μάθησης και αφετέρου ενισχύουν και ενθαρρύνουν τον ίδιο το μαθητή. Παράλληλα, μέσα από την επιλε-

κτική λειτουργία, παρέχεται στον εκπαιδευτικό η δυνατότητα, ανάλογα με τις επιδόσεις των μαθητών, να τους "ταξινομεί" με προορισμό συγκεκριμένες περιοχές της επαγγελματικής και κοινωνικής κατηγορίας ή και ιεραρχίας. Για το σκοπό αυτόν ο εκπαιδευτικός οφείλει να διαθέτει την αντίστοιχη παιδαγωγική κατάρτιση, έτσι ώστε η αξιολόγηση της επίδοσης του μαθητή να έχει αφενός παιδαγωγικό χαρακτήρα, αφετέρου το αποτέλεσμα της να το χαρακτηρίζει εγκυρότητα, αξιοπιστία και αντικειμενικότητα.

Φύλακας: Σύμφωνα με την κουστωδιακή λειτουργία, ο εκπαιδευτικός είναι υπεύθυνος για τη φύλαξη (σωματική ακεραιότητα, υγεία κ.λπ) και την αξιοπρεπή διαβίωση του μαθητή στο σχολείο. Στα πλαίσια αυτά ο εκπαιδευτικός οφείλει να συμβάλει στην οργάνωση της σχολικής ζωής, παρέχοντας στο μαθητή μια ασφαλή, ενεργητική και ευχάριστη συμμετοχή σ' αυτήν.

Παράλληλα με τους επιμέρους αυτούς ρόλους, τους οποίους μπορούμε για πρακτικούς λόγους να τους εντάξουμε στο συμβατικό (τεχνικό) όρο "επαγγελματίας παιδαγωγός", ο εκπαιδευτικός επιτελεί και ένα ρόλο τον οποίο επιφορτίζεται από τη στιγμή που διορίζεται στο σχολείο ως εκπαιδευτικός. Είναι ο ρόλος του δημόσιου υπαλλήλου. Εντάσσεται δηλαδή στην κατηγορία των δημόσιων (κρατικών) υπαλλήλων και ακολούθως υπόκειται στη διοικητική νομοθεσία και ιεραρχία. Έτσι, η επαγγελματική (υπηρεσιακή) συμπεριφορά του προσδιορίζεται από το δημοσιο-υπαλληλικό κώδικα και τη σχολική νομοθεσία. Στο νομικό τους πλαίσιο ορίζονται οι υποχρεώσεις και τα δικαιώματα του εκπαιδευτικού και προδιαγράφονται οι προσδοκίες που συνδέονται με το ρόλο του και οι οποίες τελικά ρυθμίζουν σε μεγάλο βαθμό ακόμη και ζητήματα που έχουν προσωπικό χαρακτήρα. Επίσης, ο εκπαιδευτικός "δεσμεύεται" από τους σχολικούς κανονισμούς, που υπαγορεύουν τον τρόπο με τον οποίο οργανώνεται και λειτουργεί η σχολική κοινότητα.

Άλλο ένα "δεσμευτικό" σημείο αναφοράς στο ρόλο του εκπαιδευτικού ως δημόσιου υπαλλήλου είναι τα αναλυτικά προγράμματα, στα οποία περιγράφονται οι σκοποί του σχολείου, τα μαθήματα που διδάσκονται σε κάθε τάξη, η ποσότητα της διδασκτέας ύλης για κάθε σχολικό έτος και οι ώρες που αντιστοιχούν σε κάθε μάθημα. Με τις εγκυκλίους και τα προεδρικά διατάγματα ορίζονται επίσης οι εξετάσεις των μαθητών και ό,τι έχει σχέση με την προαγωγή, απόλυση και γενικά τη φοίτησή τους, καθώς και άλλες ρυθμίσεις που αφορούν στο ρόλο του σχολείου, του εκπαιδευτικού και του μαθητή.

Την εποπτεία για τη "σωστή" εκπλήρωση του δυσπρόστατου ρόλου του εκπαιδευτικού (επαγγελματίας παιδαγωγός και δημόσιος υπάλληλος) έχει ανάλαβει η σχολική διοίκηση με άμεσα πρόσωπα αναφοράς το διευθυντή και τον υποδιευθυντή του σχολείου, το διευθυντή και τον προϊστάμενο καθώς και το

σχολικό σύμβουλο της Διεύθυνσης Εκπαίδευσης της αντίστοιχης σχολικής βαθμίδας. Τα πρόσωπα αυτά εκπροσωπούν την κεντρική υπηρεσία (διοίκηση) του Υπουργείου Παιδείας. Έτσι λοιπόν ο εκπαιδευτικός στην ιεραρχική κλίμακα της σχολικής διοίκησης "κατέχει" την προτελευταία θέση, με τελευταίο το μαθητή.

Γίνεται αντιληπτό από τα παραπάνω ότι ο εκπαιδευτικός είναι δεσμευτικά συνδεδεμένος με το κράτος (διοικητικά και οικονομικά), μέσα από ένα πλέγμα νόμων, κανόνων, προγραμμάτων κ.λπ., γεγονός που τον "υποχρεώνει" να λαμβάνει υπόψη του στη διδασκαλία, στην αγωγή, στην αξιολόγηση και γενικά στην κοινωνικοποίηση του μαθητή τις κρατικές προδιαγραφές και υποδείξεις (νομικές, διοικητικές κ.ο.κ). Το γεγονός αυτό αποτελεί σημείο σύγκρουσης για τον εκπαιδευτικό, που τον οδηγεί σε διλήμματα αναφορικά με την παιδαγωγική του αυτονομία.

Με την έννοια αυτή, ο εκπαιδευτικός έχει πρόβλημα να "διασφαλίσει" μια ισορροπία ανάμεσα στους ρόλους που επιτελεί και τις προσδοκίες - απαιτήσεις που απορρέουν απ' αυτούς. Να είναι δηλαδή αφενός "καλός παιδαγωγός", "καλός διδάσκαλος", "καλός αξιολογητής", "καλός φύλακας" (δηλαδή "καλός επαγγελματίας παιδαγωγός") και αφετέρου "καλός δημόσιος υπάλληλος", πράγμα που κατά τα φαινόμενα δεν επιτυγχάνεται -αφού ως επαγγελματίας μπορεί να θεωρείται επιτυχημένος, ενώ ως δημόσιος υπάλληλος αποτυχημένος- με αποτέλεσμα να δέχεται τα "πυρά" της μιας ή της άλλης ομάδας επιρροής.

Λαμβάνοντας λοιπόν υπόψη τη μέχρι τώρα λειτουργία των Παιδαγωγικών Τμημάτων Δημοτικής Εκπαίδευσης, σε σχέση με τις νεότερες εξελίξεις και απαιτήσεις, σε επιστημονικό, πολιτικό, οικονομικό και κοινωνικοπολιτισμικό επίπεδο, και βέβαια τις συνθήκες λειτουργίας του συγκεκριμένου συστήματος απασχόλησης, καταλήγουμε στις ακόλουθες προτάσεις:

1. Θεωρούμε ότι στο αναλυτικό πρόγραμμα ή, αλλιώς διατυπωμένο, στον Οδηγό Σπουδών των Παιδαγωγικών Τμημάτων Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης θα πρέπει να επιχειρείται ένας συνδυασμός βασικών γνώσεων γύρω από ζητήματα Παιδαγωγικής, Ψυχολογίας, Κοινωνιολογίας κ.λπ. και επαγγελματικής εκπαίδευσης δασκάλων (βλ. Διάγραμμα 3). Να δοθεί οπωσδήποτε βαρύτητα σ' αυτά τα γνωστικά αντικείμενα που προσδιορίζουν έτσι κι αλλιώς το παιδαγωγικό περιεχόμενο των Παιδαγωγικών Τμημάτων, αναπροσδιορίζοντας κατ' αυτό τον τρόπο τον εγκυκλοπαιδικό χαρακτήρα ορισμένων γνώσεων (βλ. γνωστικά αντικείμενα ή εξειδικευμένα μαθήματα όπως π.χ. Λαογραφία), συνθήκη που διαφαίνεται ως τάση ή και ως πράξη σε ορισμένους Οδηγούς Σπουδών.

ΥΠΟΧΡΕΩΤΙΚΑ**A.**

1. Επιστήμες της Αγωγής (Παιδαγωγική)
2. Σχολική Παιδαγωγική
3. Κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης
4. Παιδαγωγική Ψυχολογία
5. Ψυχολογία
6. Φιλοσοφία της Παιδείας
7. Ειδική Παιδαγωγική
8. Συγκριτική Παιδαγωγική με έμφαση στα Ευρωπαϊκά εκπαιδευτικά συστήματα
9. Διδακτική
10. Μεθοδολογία της Παιδαγωγικής Έρευνας
11. Διαπολιτισμική Παιδαγωγική
12. Περιβαλλοντική Παιδαγωγική
13. Οργάνωση και Διοίκηση της Εκπαίδευσης
14. Αξιολόγηση στην Εκπαίδευση
15. Η Πληροφορική και η Διδακτική της

B.

Εξειδικευμένες Διδακτικές για τα γνωστικά αντικείμενα (Διδακτική Γλώσσας, Διδακτική Θετικών Επιστημών, Διδακτική Ιστορίας...).

Διάγραμμα 3

Πρέπει να υπάρχει μια διατμηματική συνεργασία, δηλαδή συνεργασία με διδάσκοντες άλλων Τμημάτων, τα μαθήματα των οποίων εμπίπτουν στο Αναλυτικό Πρόγραμμα των Παιδαγωγικών Τμημάτων και των σχολείων Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης και δεν διδάσκονται στα Π.Τ.Δ.Ε. από Διδάσκοντές του. Η Διπλωματική εργασία πρέπει να είναι υποχρεωτική για όλους τους φοιτητές.

2. Με την έννοια αυτή, οι εκπαιδευτικοί πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης πρέπει να εξοικειώνονται με βασικές γνώσεις που αφορούν στη λειτουργία του σχολείου, το ρόλο του εκπαιδευτικού, το ρόλο του μαθητή, τη μαθησιακή διαδικασία, την οργάνωση της παιδαγωγικής επικοινωνίας - σχέσης, την αξιολόγηση κ.λπ. και παράλληλα να τους δίνεται η δυνατότητα διερεύνησης των εκπαιδευτικών ζητημάτων και η ετοιμότητα για στενή παρακολούθηση των επιστημονικών, επαγγελματικών και κοινωνικών εξελίξεων.

3. Είναι γνωστό ότι οι μαθητές του Δημοτικού Σχολείου, ειδικά στις πρώτες τάξεις, βρίσκονται σε ένα στάδιο διακριτής εμφάνισης και ανάπτυξης της κριτικής και γενικά της νοητικής ικανότητας. Με την έννοια αυτή, οι γνώσεις που παρέχει το σχολείο γι' αυτούς πρέπει να έχουν χαρακτήρα εγκυκλοπαιδικό και γενικευμένο. Από το Γυμνάσιο και μετά, οπότε έχει αναπτυχθεί σε επαρκή βαθμό η νοητική ικανότητα του μαθητή (κριτική, αναλυτική, συνθετική, δημιουργική κ.λπ.), πρέπει να δοθεί συστηματική έμφαση στην εξειδικευμένη γνώση, που απαιτεί εμβάθυνση και γενικά διεύρυνση. Ωστόσο, πρέπει ο εκπαιδευτικός για συστηματικούς, μεθοδολογικούς και επιστημονικούς λόγους, πέραν της βασικής επαγγελματικής εκπαίδευσης στα γνωστικά αντικείμενα, τα σχετικά με τα αναλυτικά προγράμματα των σχολείων, να ειδικεύεται και σε μια κατεύθυνση θετικών ή ανθρωπιστικών επιστημών, παρότι τα μισά σχολεία στην Ελλάδα είναι ακόμη ολιγοθέσια.
4. Κατά την άποψή μας πρέπει να υπάρχει μια κοινή ομάδα γνωστικών αντικειμένων, τα οποία, εξάλλου, χαρακτηρίζουν τα Παιδαγωγικά Τμήματα αυτά καθαυτά, αλλά το κάθε τμήμα ας έχει την αυτονομία του στη βαρύτητα που θα δίνει στις σπουδές των φοιτητών του.
5. Πρέπει, επίσης, να γίνεται ένας συνδυασμός ακαδημαϊκών προγραμμάτων και Αναλυτικών Προγραμμάτων για το Σχολείο, έτσι ώστε να έχουν έναν ενιαίο χαρακτήρα και να μην λειτουργεί το ένα αποκομμένο από το άλλο.
6. Υπάρχει πρόβλημα συνδυασμού θεωρίας και πράξης στις σπουδές των φοιτητών, τουλάχιστον των Παιδαγωγικών Τμημάτων.
Η απάντηση, αν θα πρέπει να δοθεί βαρύτητα στην πρακτική εξάσκηση των φοιτητών ή όχι, οφείλει να συναρτηθεί με την απορρόφηση των πτυχιούχων των Παιδαγωγικών Τμημάτων από την αγορά εργασίας.
Στην προκειμένη περίπτωση προτείνουμε, ή με το διορισμό του εκπαιδευτικού και πριν αναλάβει υπηρεσία να θεσμοθετηθεί μια υποχρεωτική εισαγωγική επιμόρφωση, τουλάχιστον ενός εξαμήνου, όπου θα δοθεί βαρύτητα στην πρακτική εξάσκησή του, ή να αλλάξει το σύστημα πρακτικής εξάσκησης, δημιουργώντας κύκλους σπουδών, αρχής γενομένης από το 4ο εξάμηνο σπουδών. Είναι δυνατός και ο συνδυασμός των δύο προτεινόμενων μορφών πρακτικής εξάσκησης.
7. Λόγω των ραγδαίων εξελίξεων σε επίπεδο παραγωγής γνώσεων, καθίσταται αναγκαία η αδιάλειπτη επιμόρφωση των εκπαιδευτικών, την οποία

- οφείλουν να αναλάβουν και να υλοποιούν τα Π.Τ.Δ.Ε. σε μια συστηματική βάση. Επίσης, την ευθύνη της μετεκπαίδευσης των εκπαιδευτικών πρέπει να τη διατηρήσουν τα Παιδαγωγικά Τμήματα με τη μορφή των Διδασκαλείων, στα οποία βέβαια πρέπει να γίνουν θεσμικές και οργανωτικές παρεμβάσεις που θα αναβαθμίσουν την υπάρχουσα λειτουργία τους.
8. Οι εκπαιδευτικοί δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης εξακολουθούν να μην καταρτίζονται παιδαγωγικά και διδακτικά σε ουσιαστικό επίπεδο. Θα πρέπει, επιτέλους, τα Π.Τ.Δ.Ε. να αναλάβουν πρωτοβουλίες στο θέμα αυτό.
 9. Μήπως ο τίτλος Παιδαγωγικά Τμήματα Δημοτικής Εκπαίδευσης πρέπει να αλλάξει σε Τμήματα Παιδαγωγικής Κατάρτισης Εκπαιδευτικών; Ή να παρέχονται εξειδικευμένοι τίτλοι ανά τομέα ή εργαστήριο (προπτυχιακοί ή και μεταπτυχιακοί).
 10. Πρέπει να δοθεί βαρύτητα στο εθνικό εκπαιδευτικό σύστημα κάθε χώρας. Ωστόσο, μέσα από συγκεκριμένα μαθήματα, ο μελλοντικός εκπαιδευτικός πρέπει να καταρτισθεί σε θέματα διαπολιτισμικής εκπαίδευσης. Άλλωστε, ο μαθητικός πληθυσμός δεν είναι πια ομοιογενής από άποψη θρησκευτική, πολιτισμική κ.λπ.
- Χρειαζόμαστε έναν εκπαιδευτικό με ποιοτικές ιδιότητες στην προσωπικότητά του. Έναν εκπαιδευτικό με επαγγελματικά και οικονομικά κίνητρα και συνεπώς με ενισχυμένη την αυτοαντίληψή του. Έτσι ώστε να προσδιορίζει το ρόλο, με βάση βέβαια τις θεσμοθετημένες ρυθμίσεις, αλλά στηριζόμενος στις ισχύουσες παιδαγωγικές αντιλήψεις, να διαμορφώνει μια αυτόνομη δράση και συνολικά μια αυτόνομη προσωπική και επαγγελματική ταυτότητα.

Ενδεικτική Βιβλιογραφία

1. Κωνσταντίνου, Χ. (1994), *Το σχολείο ως γραφειοκρατικός οργανισμός και ο ρόλος του εκπαιδευτικού σ' αυτόν*. Αθήνα: Σμυρνιαωτάκης.
2. Κωνσταντίνου, Χ. (1997), *Σχολική Πραγματικότητα και Κοινωνικοποίηση του Μαθητή: Σκιαγράφηση των Κοινωνικοποιητικών Μηνυμάτων του Σχολείου και των Εκπαιδευτικών*. Αθήνα: Gutenberg.
3. Σταμέλος, Γ. (1999), *Τα Πανεπιστημιακά Παιδαγωγικά Τμήματα: Καταβολές, παρούσα κατάσταση, προοπτικές*. Αθήνα: Gutenberg.